

Mehmed Uzun

Bir Dil Yaratmak

Deneme

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	7
Özgün Bir Roman Sanatı.....	15
Yasaklı Dilden Modern Edebiyat Serüvenine.....	30
Söz Irmağı Hep Akacak.....	45
Yasaklı Dilin Yanık Sesli Yazarı.....	52
Aşk En Fazla Çaresizler İçin Geçerlidir.....	60
Kaynağına Akan İrmak.....	75
Sevgiye Doğru Yürümek.....	89
Kürtler Demokrat Olmak Zorunda.....	97
Edebiyat, Karşıtlıkları Ortadan Kaldırabilir.....	105
Üç Dilli, Üç Kültürlü Bir Yazar: MEHMED UZUN.....	109
İsveç'te Kürt Bir Dünya Yazarı.....	126
Kürtlerin İlk Kapsamlı Antolojisi.....	133
Kürtçe Kürtlerin Ruhudur.....	138
Kürt Edebiyatı ve Romanı.....	144
Bir Dil Yaratmak.....	154
Tehdit Altındaki Dil, Din ve Kültürleri Korumak Bir İnsanlık Borcudur.....	161
Üç Denizin Buluşması.....	172
Varlık Damarları: Dil, Kültür, Edebiyat.....	176

Katiller Çağında Roman; İnsan Serüveninin Senfonisi.....	185
Sürgün Çoğu Zaman Karanlık Bir Kayboluşla Biten Bir Labirenttir.....	204
Sürgün: Hiçbir Dil ve Kültürün Edebi Yurdu Olamaz.....	223
Sözlü Edebiyat Geleneği.....	231
Aydınlanma ve Kürtler.....	245
Ulusallıkla Yetinmek Edebiyatı Daraltır	255
İstanbul'da Bir Rum Lokantasında Birlikte ve Dostça, Kürt Sorununu Tartışmak	262
Kürt Dili Rönesansını Yaşıyor.....	274

Özgün Bir Roman Sanatı*

Mehmed Uzun, hem çok kolay hem de çok zor bir soru. Siz kimsiniz?

Kürdüm, Türkiyeliyim. İsveçliyim. İskandinavım, evrenselim. Hem kutsal iki nehrin, Dicle ve Fırat'ın arasındaki çok kapalı bir bölgenin yerlisiyim, hem de çeşitli kültürler, ülkeler, diller arasında devamlı dolaşan bir dünya vatandaşıyım. Hem Mezopotamya'nın ölümsüz topraklarına çok bağlıyım hem de evrensel bir göçmenim. Üç dilde yazıyorum ve başka birkaç dilde yazılanları okuyorum. Romanlarımı sadece Kürtçe yazıyorum, denemelerimi Kürtçe ve Türkçe, çeşitli küçük makalelerimi de Kürtçe, Türkçe ve İsveççe...

İlk romanınız "Tu"dan (Sen) son romanınız "Ronî Mîna Evîne Tarî Mîna Mirinê"ye (Aşk Gibi Aydınlık Ölüm Gibi Karanlık) gelene kadar edebi dünyanızda ne tür değişimler oldu? Anlattığınız kahramanlar hangi noktada birleşiyor ve onları ayıran özellikler nelerdir?

İlk romanım "Tu" 1985'te, son romanım "Ronî Mîna Evîne Tarî Mîna Mirinê" ise 1998'de yayınlandı. Bu tarihler arasında on beş kitap yayınladım. Altı roman, denemeler, edebiyat incelemeleri, antolojiler... 1980'lerin başından günümüze kadar, neredeyse, her gün aralıksız yazıyorum. Bugün geriye dönüp baktığımda başlangıçtaki zayıflıkların, eksikliklerin ve yanlışların çoğunu geride bıraktığımı görüyorum. İlk başlarda dil, stil,

* Jean Claude Hussais, Fransızcadan çeviren: Şule Demirkol.

estetik ve tekniğe ilişkin birçok zorluklar vardı. Edebi, entelektüel dünyam dar, olanaklarım ise neredeyse hiç yoktu. Ne ben, ne de siz, hiç kimse, yüzyıla yakın bir zamandan bu yana yasaklanmış olan bir dil ile yazdığımı unutmamalı. Türkiye’de daha önce Kürtçe romanın yazıldığını söyleyebilmek oldukça güç ve Kürtçe yazılan yapıtların sayısı da bir elin parmaklarını geçmiyordu. Kürtçe yazılmış modern edebiyata ve romana ilişkin Türkiye’de herhangi bir gelenek yoktu. Modern bir edebiyat dilinin varlığından söz etmek de mümkün değildi. Kürt okuyucuların sayısı ise son derece azdı ve var olanlar da Türkçe okuyordu. Görülebilir ve bir süreklilik sağlamış ne gazete ve dergi, ne sözlük, ne ansiklopedi ve inceleme/eleştiri, ne yayın ve dağıtım organları ne üniversite ve enstitüsyonlar ne de yazar, toplumsal, siyasal hareketler, dil ve halk arasında olumlu, yapıcı bir ilişki vardı. Tüm bunlara ek olarak, devletin sayılamayacak kadar çok yasağı, engeli, anti-demokratik uygulaması vardı.

Yanlış anlaşılmalı, söylediklerim ne bir övünme ne de bir dert yanma, bir şikayettir, ancak durum bu oranda korkunçtu. Kürt olmak ve bir Kürt olarak dünyaya gelmek başlı başına ciddi bir sorun. Bir Kürt gibi yaşamaya çalışmak daha da zor. Ancak en zoru, bir Kürt aydını ve yazarı olarak yaşamak ve uğraş sarf edebilmek. Gözlerinizi, normal insanların hiç yaşamadığı büyük olanaksızlıklar, zorluklar ve yasaklar içinde dünyaya açıyorsunuz. Bir Eyüp Peygamber sabrıyla tüm bunların, adım adım, ortadan kalkması için çaba sarf ediyorsunuz. Ve eğer bir Kürt yazarıysanız, her şeyi –dil, tema, stil, içerik, teknik vb.– bir yazar için zorunlu öğeleri yeniden yaratmak zorundasınız. Hatta okuyucuyu bile. Dünyadaki öteki yazarların yaptığı şey, bir edebi geleneği sürdürmektir. Kürt yazarının ise yapmak zorunda olduğu, modern bir edebiyat geleneği yaratmaktır. Bu nedenle Kürt yazarının durumu öteki tüm yazarların durumundan farklıdır. Tanrı kimseyi Kürt yazarının durumuna sokmasın!

İlk başlarda benim durumum da, aşağı yukarı, böyleydi. Ancak durumun bugün daha iyi olduğunu da belirtmeliyim;

eksiklik ve zorluklar bugün daha az, bir Kürtçe roman geleneği yaratılmış durumda, bir roman dili artık var, Kürtçe okuyan geniş bir okuyucu kitlesi oluşmuş ve en önemlisi Kürtçe yazılan roman dünyaya ulaşıyor ve dünya edebiyatının ayrılmaz bir parçası oluyor. Hâlâ aşılması gereken çok fazla engel var ama düne göre durum çok daha iyi. Benim edebi dünyam da, elbette, düne göre çok daha iyi bir yerde. Yazarlığımdan önce, bir okurum ben. Kendi deneylerimle biliyorum, Kürt yazarının, iyi bir okuyucu olmadan, iyi bir edebi yapıt yaratma şansı çok zayıf. Kürt olmanın zorluklarından biri de şu; en temel bilgi, görgü ve geleneklerden bile yoksunsunuz. O oranda yoksunuz ki, kendi dilinizle okulda bile okuyup yazamıyorsunuz. Bu nedenle sözgelimi herhangi bir yazar bir konuyla ilgili on şeyi araştırıyorsa, Kürt yazarının yüz şey araştırması, incelemesi, okuması ve bilmesi gerekiyor. Derin bir bilgi birikimi, bir inceleme, araştırma ustalığı ve deneylerle öğrenilmiş güçlü bir yaratma yeteneği çok zorunlu. Tüm bu konularda, sanırım, durumum şimdi daha iyi.

Yazdığım romanın her yanıyla özgün bir Kürt romanı olmasını arzuluyorum. Eğer yapıtlarınız Kürt motiflerini evrensel değerler ve açık bir dil ile ifade edemiyor, okuyucuya farklı, özgün tat ve zevklerle dolu bir dünya sunamıyorsa, hedefine ulaşmamış demektir. Eğer romanın Kürtçeyi baskı altında tutan resmi dillerden birinin, sözgelimi Arapça, Farsça ya da Türkçe ile yazılmış bir romanın basit bir kopyası olacaksa, bu durumda yazmanın hiçbir anlamı olmaz.

Romanın mefhum ve kavramları evrenselidir ama renkleri ve motifleri yereldir. Bu nedenle romanlarımın kahramanları, son derece trajik olan ortak Kürt kaderinin çaresiz, yenik düşmüş sesleridir. Şahıs ve öykü olarak, serüven olarak çok farklı olsalar da kaderleri ortak; çaresizlik, acı, keder, özlem ve umut. Çaresiz bir insan, çaresizliğin demir ağlarını parçalamak için ne yapar? Özlem, sürgün nedir ve bunlar insanın başına neler getirir? Yaşamunda ağır bir darbe yemiş bir insan nasıl tekrar ayağa kalkar,

ayağa kalkmak için neler yapar? Bu tür insanların hep yaşadığı acı ve özlem nasıl bir acı ve özlemdir, acı ve özlem bu çaresiz insanlar için ve insanlık için ne ifade eder? Aydınlar, entelektüel çalışma; çaresiz diller, halklar ve insanlar için ne ifade ediyor? Ezilen insanlar için umut nedir, bu tür insanlar umudu nasıl yaşar, umudu nasıl çaresiz ve baskı altındaki yaşamlarının bir parçası haline getirirler? Başından günümüze kadar romanlarımızın ana sorularından bazıları işte bunlar. Toplumun değişik kategorilerinden gelen kahramanlarımızın da bu soruların sahibi sorunlu insanlar...

“Tu” ve “Mirina Kaleki Rind” (Rind’in Ölümü) romanlarında birinci tekil şahsı kullanıyorsunuz. Mehmed Uzun’un yarattığı kahramanların gerisine saklandığını ya da tam tersi, kahramanların yazarın gerisinde gizlendiğini söyleyebilir miyiz?

Yazarla yarattığı karakterlerin ilişkisi ya da birbirine karıştırılması, edebiyatın en eski sorunlarından biridir. Yazarı yarattığı karakterlerden ayırmak mümkün değil. Ağırlıklı bir yaşam öyküsüne dayanan romanda bile kurgu her zaman bulunur. Ve bir yapıt ne denli kurgusal olursa olsun, yapıtta, içinde yaşam öykülerine dayalı renkler, sesler ve gölgeler kendisini gösterir. Roman, bir aynadır, yazarın, okuyucunun, insanın ve insanlığın içinde çeşitli biçimlerde görüldüğü bir ayna. Zaten romanın amacı da bu; insani bir suret, bir yankı, bir düş, bir nakış. Tüm sanatların içinde en insani ve devrimci olanı, roman sanatıdır. Cervantes’den günümüze kadar baktığımızda, roman tarihi bize bu gerçeği açıkça gösteriyor; yaratma, canlandırma, yenileme ve insanlığın destanını kesintisiz olarak anlatma. Niçin? Çünkü tüm roman karakterleri bir insanın, yani yazarın ders, deney ve bilgilerinin ürünüdür.

Başarılı romanlarda yaratılan karakterler de en az yazarları kadar güçlü ve canlıdır. Hatta çoğu zaman yazarlarından daha uzun ömürlüdürler.